

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ХАРКІВСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ МУЗЕЙ

ДВАДЦЯТЬ ПЕРШІ СУМЦОВСЬКІ ЧИТАННЯ

*Збірник матеріалів
Всеукраїнської наукової конференції
«Музей у глобальному світі: інновації та збереження традицій»,
присвяченої 95-річчю з часу заснування
Харківського історичного музею*

17 квітня 2015 р.

Харків
«Майдан»
2015

УДК 069.01 : 745/749 :929 : 930
ББК 79.1(4УКР)я5 : 63.2/3(4УКР)я5
Д 22

*Друкується за рішенням науково-методичної ради
Харківського історичного музею,
протокол № 2 від 31 березня 2015 р.*

Редакційна колегія:

О. М. Сошнікова, кандидат філософських наук, заступник директора з наукової роботи Харківського історичного музею; *А. О. Фененко*, учений секретар ХІМ; *В. В. Буличова*, завідувач відділу науково-фондової роботи ХІМ; *А. В. Панченко*, завідувач відділу науково-методичної роботи ХІМ; *О. П. Співак*, завідувач відділу науково-освітньої роботи ХІМ; *І. П. Шевцов*, завідувач відділу науково-інформаційних технологій та маркетингу ХІМ.

Рецензенти:

С. М. Куделко, кандидат історичних наук, професор кафедри історіографії, джерелознавства та археології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, заслужений працівник культури України, директор Центру краєзнавства при Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна

С. І. Посохов, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історіографії, джерелознавства та археології, декан історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, заслужений працівник освіти України

Д 22 **Двадцять** перші Сумцовські читання : збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції «Музей у глобальному світі: інновації та збереження традицій», присвяченої 95-річчю з часу заснування Харківського історичного музею, 17 квітня 2015 р. / Харківський історичний музей. – Х. : Майдан, 2015. – 350 с.

ISBN 978-966-372-514-7.

До збірника увійшли матеріали доповідей і повідомлень з проблем музейної справи, збереження та популяризації історико-культурної спадщини краєзнавців, співробітників музеїв, викладачів, аспірантів та студентів ВНЗ України, які брали участь у науковій конференції «Музей у глобальному світі: інновації та збереження традицій», що проходила у рамках XXI Сумцовських читань.

Для музейних фахівців, істориків, працівників культури, краєзнавців, студентів вищих і середніх навчальних закладів.

УДК 069.01 : 745/749 :929 : 930
ББК 79.1(4УКР)я5 : 63.2/3(4УКР)я5

ISBN 978-966-372-514-7

© Харківський історичний музей, 2015
© Шевцов І. П., художнє оформлення, 2015

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ У РОБОТІ СУЧАСНИХ МУЗЕЇВ СВІТУ

О. С. Цимбала,
*ст. викладач Львівського
інституту економіки і туризму*

О. З. Стахів,
*студентка Львівського
інституту економіки і туризму*

«Музеї мають впроваджувати
інновації, аби успішно рухатися
вперед швидко змінюваними
краєвидами ХХІ століття»

*Елізабет Мерріт, директор
Центру майбутнього музеїв
(США)*

Впровадження інновацій, генерування креативних ідей та змін є пріоритетним явищем сучасного світу. Активізація інноваційної діяльності має бути характерна і для музейних установ. Звичайно, за своєю сутністю музеї є консервативними закладами; це допомагає їм зберегти від руйнівних впливів часу ключові артефакти історії і культури заради майбутніх поколінь. Але одночасно музей має перебувати не на маргінесі, а в епіцентрі історичного розвитку, має бути доступним і цікавим для відвідувачів. Тому музей не може ігнорувати виклики часу, залишаючись осторонь від тих трансформаційних процесів, які переживає соціум, а має активно вливатися у вир суспільного життя і презентувати актуальний інноваційний музейний продукт для свого потенційного споживача на туристичному ринку.

Під поняттям «інновація» прийнято розуміти організацію розробки і впровадження нового продукту, послуги або оновлене використання існуючого продукту. Також інновацією називають використання нових ідей, науково-технічних розробок та будь-яких нових творчих досягнень з метою отримання більш значущих, ефективних і корисних результатів в інтересах людини і суспільства в цілому [9]. Згідно Закону України «Про інноваційну діяльність» інновації – це новостворені (застосовані) і/або вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які сут-

тево покращують структуру і якість виробництва і/або соціальної сфери [1].

Проблема активізації інноваційної діяльності дуже актуальна для музейних установ. Швидкий розвиток інструментів інформаційного обміну створює передумови для трансформації сприйняття музею у культурній парадигмі суспільства. Зокрема, у XXI ст. зникають перепони технічного характеру, які раніше унеможлилювали безпосередній доступ суспільства до культурного надбання. Такі зміни сприяють реалізації концепції «відкритого музею», у якій на перше місце виходить інформативна та комунікативна ролі. На початку нового тисячоліття прогрес інформаційних технологій став еволюційним чинником у розвитку системи доступу до музейних знань.

Для музеїв XXI ст. характерне прагнення до пошуку нових концепцій побудови експозиції та засобів залучення відвідувачів, збільшення об'єму використання у експозиції аудіо-, відеоматеріалів, різноманітних інтерактивних засобів. Отже, одне із завдань музейної інновації – створення передумов для активізації відвідувачів, зокрема для вдосконалення контактів з музейними предметами як джерелами знань, емоцій, створення ефекту занурення у культурне середовище.

Музеї різних країн світу сьогодні ведуть активний пошук свого місця у багатоманітному культурному просторі. Вони перетворюються на важливі осередки освіти і навчання, оскільки саме музеї забезпечують доступ до національної культурної та природної спадщини людям різного фаху та віку. Вагомість цієї ролі базується на спроможності музеїв надавати громадськості інтерактивну, предметну й ідейну платформи для глибшого пізнання своєї ідентичності.

Одним із чинників росту відвідуваності музеїв, поряд із зростанням туристичних потоків загалом та багатими музейними колекціями, є модернізація роботи музеїв та впровадження інновацій. Проаналізувавши досвід сучасних світових музеїв, можна визначити домінуючі інноваційні тенденції, які найчастіше використовуються у роботі. Серед них варто відзначити наступні:

- ✓ розробка інтерактивних експозицій та виставок з метою залучення відвідувача до активного сприйняття музейних експонатів, історичних подій, явищ природи, технічних процесів тощо;
- ✓ використання технічних цифрових засобів (сенсорів, планшетів, смартфонів) і відповідного програмного забезпечення з метою «оживити» статичну експозицію;

- ✓ створення електронних довідково-інформаційних таблиць з базами даних про історію музею, його колекцію, структуру експозиції тощо;
- ✓ використання освітлювальних технологій, систем клімат-контролю, звукових ефектів при експонуванні окремих груп музейних експонатів з метою підсилення їх сприйняття музейними відвідувачами;
- ✓ модернізація веб-сайтів із розробкою віртуальних он-лайн екскурсій музейними залами, он-лайн ігор;
- ✓ розробка і впровадження інтерактивних розваг для дітей і дорослих у рамках формування програми музейного дозвілля;
- ✓ впровадження інноваційно-освітніх програм, проведення спеціалізованих майстер-класів, лекцій, семінарів тощо;
- ✓ популяризація наукової діяльності, розробка наукових програм музеїв для учнівської та студентської молоді;
- ✓ розвиток міжнародних музейних акцій (наприклад «Ніч музеїв»);
- ✓ розширення послуг для людей з різними фізичними та розумовими вадами, програми арт-терапії для інвалідів;
- ✓ розвиток музейного менеджменту, музейного маркетингу, впровадження PR-технологій у музейну сферу;
- ✓ розвиток додаткових музейних послуг (аудіо-гіди, оренда лупи тощо);
- ✓ розвиток он-лайн послуг (інтернет-магазини, електронні квитки, он-лайн бронювання);
- ✓ розширення музейної інфраструктури, формування «комфортного» музейного простору (кав'ярні, гардероб, дитячі кімнати, сувенірні і книжкові магазини тощо);
- ✓ формування власного впізнаваного музейного бренду.

Інноваційність діяльності та інтерактивність експозиції – це невід'ємні риси сучасного прогресивного музею. Так, експозиція Віденського природничого музею привертає увагу відвідувачів своїми інтерактивними моделями. Наприклад, за допомогою дворучної помпи відвідувач нагнітає повітря, а на моніторі навпроти із зображенням розрізу вулкана підіймається лава і відбувається виверження.

Багато великих музеїв світу сьогодні активно впроваджують інтерактивну систему візуалізації Inside Explorer (IE), яка змінює сприйняття експонатів та розширює рамки людської уяви. За допомогою програмного забезпечення та сенсорних екранів відвідувачі та музейні працівники можуть досліджувати різні предмети,

які були перенесені в систему з допомогою медичного сканування (КТ (комп'ютерна томографія) та МРТ (магнітно-резонансна томографія)). Тематика матеріалів, внесених у базу даних, може бути різна: анатомія людини, тварини, предмети мистецтва, давні мумії. Відтак все, що може бути відскановано, може бути візуалізовано, вивчено і використано як матеріал для інтерактивного способу навчання. Таким чином відвідувачі музею можуть розкладати на частини, повертати, наближувати, робити розрізи зображень, проникати всередину відсканованих об'єктів тощо, про що раніше і подумати було неможливо [12].

Так, у Музеї старожитностей у Стокгольмі за допомогою гігантського сенсорного екрану відвідувачі можуть проникнути всередину стародавнього саркофагу та оглянути цифрову копію муміфікованого тіла єгипетського жерця. Система ІЕ дозволила працівникам Британського музею відсканувати єгипетську мумію та встановити абсолютно неочікувані факти про неї. На прикладі цього експоната система демонструє відвідувачам способи встановлення віку давньої людини, причину смерті, дозволяє побачити внутрішні органи, мозок тощо [12].

Багато сучасних музеїв використовують освітлювальні технології та системи клімат-контролю для організації найоптимальнішого зберігання та демонстрації музейних експонатів. У Природничому музеї Брабант (м. Тілбург, Нідерланди) експонуються опудала оленів, вовків, левів, мамонта, носорога, барса. Для обробки опудал у Нідерландах вже понад 20 років не використовують жодних хімічних засобів, а витримують їх у спеціальних холодильних камерах при температурі -21°C [13].

Популярна сьогодні ідея «віртуальної реальності», покладена в основу функціонування музейних сайтів, породжує принципово нове явище – «віртуальний музей», в якому реалізуються всі можливі інноваційні музейні технології. Віртуальна галерея володіє функціями перегляду, прослуховування мультимедійних даних (фото, аудіо, відео, анімація та ін.). За допомогою фото-, відео- та аудіоматеріалів віртуальної галереї можна переглянути експонати, прослухати їхню історію та оцінити їхній стан, отримати вичерпну інформацію про експонати. Наприклад, он-лайн екскурсія до Лувру (www.louvre.fr) більше нагадує комп'ютерну 3D-гру: можливість підходити до картин і отримувати інформацію про знайдені предмети. Отож, завдяки спеціальним інтернет-сервісам відвідати знамениті музеї і пам'ятки мистецтва можна не виходячи з дому.

Шляхи впровадження інноваційно-освітніх програм пропонуємо розглянути на прикладі музеїв Польщі. Так, у варшавському му-

зеї «Королівські стежки» створено осередок музейної педагогіки, що організує ряд проектів для школярів: «Оповідачі історії», «Байка замість лекції», «Подорож пані Батовської», «Портрет із пам'яті». Творці проекту «Оповідачі історії» організують цикл семінарів, під час яких розповідають та інсценізують спеціально написані історії дітям 3–6 років та їх батькам. Під час розповіді застосовують найрізноманітніші засоби: мультимедійні покази, аудіо записи та залучають дітей до виконання творчих завдань і замальовок. Сучасні інноваційні підходи до освіти пропонує Музей анімації Се-Ма-Фор у Лодзі. Музей організує семінари для різновікових груп школярів. Дітей шкільного віку навчають шити костюми для персонажів мультфільмів, створювати короткометражні картини, в яких можна побачити цих персонажів. Музей історії у Гданську практикує «показ історії», тобто практичне втілення історичної ситуації. Прикладами історичних ситуацій, що реалізуються в музеї, є добування вогню із кремнію, розбиття військового табору з багаттям та наметом, створення та ремонт військового обладунку [5, с. 16].

Музей – це не лише місце, де зберігаються великі мистецькі колекції, але й наукова установа, центр поширення знань. Інноваційними формами роботи музеїв із студентською аудиторією є проведення спільних наукових досліджень, етнографічних експедицій, археологічних розкопок, підготовка наукових публікацій. Одна з новинок в експозиції природничого музею Лондона – частина, присвячена популяризації наукової діяльності. У Дарвінівському науковому центрі можна дізнатися, як зберігають колекції, як проводять дослідження. Серед експонатів та інтерактивних частин вмонтовано вікна до справжніх лабораторій, у яких працюють науковці. За їх роботою можна не лише спостерігати, але й є певний час, коли фахівець може відповісти на запитання студентів через спеціальний мікрофон [10].

Показати потенціал музеїв, урізноманітнити «буденні» експозиції театралізованими і музичними програмами, інтерактивними проектами, майстер-класами має на меті «Ніч музеїв» – міжнародна акція, присвячена Міжнародному дню музеїв. Щорічно в ній бере участь все більше музеїв, виставкових центрів та галерей з різних країн. У Німеччині популярним сьогодні є нічний тур музеями. «Довга ніч музеїв» – важлива подія у світі культури Берліна. Для зручності пересування туристів за спеціально розробленими маршрутами ходять автобуси, дозволяючи відвідувачам вільно пересуватися від одного музею до іншого.

Закордонні музеї пропонують свої послуги для людей з різними фізичними та розумовими вадами (екскурсії мовою жестів, світ-

лові вказівники та сигналізації, знакова символіка, екскурсії для сліпих, майстерні, трапи, пасажирські ліфти). У Музеї сучасного мистецтва в Нью-Йорку проводять «екскурсії на дотик», випускають брошури шрифтом Брайля, здійснюють підготовку персоналу для роботи з інвалідами, створюють групи «Художня освіта для сліпих». Сьогодні Музей сучасного мистецтва Лондона співпрацює з Єврейською гільдією сліпих, Лікарською аудиторією, Британською асоціацією художніх терапевтів, Товариством сліпих художників, іншими організаціями інвалідів. У Великій Британії діють Музейна та Галерейна асоціації, які вивчають можливості розширення доступу до музейних закладів різним верствам населення, підтримують зв'язки з організаціями інвалідів, школами, соціальними службами тощо. В останні роки спостерігається зростання кількості програм арт-терапії для людей з інтелектуальною недостатністю. Великий інтерес до таких програм виявляють художні музеї. Безумовне лідерство в цьому напрямку утримують провідні арт-музеї світу: Музей Метрополітен та Музей Сучасного Мистецтва в Нью-Йорку, Галерея Тейт у Лондоні, Національна галерея Австралії у Сідней [7, с. 14].

Однак, формуючи цікавий інтерактивний музейний продукт для різних груп відвідувачів, музеї розвивають і сферу додаткових послуг, впроваджують інноваційні форми діяльності: музейний менеджмент, музейний маркетинг, розвиток PR-технологій у роботі з музейною аудиторією. Популярним стало формування «музейних спільнот» у різних соціальних мережах. Серед затребуваних і популярних додаткових музейних послуг є аудіо гіді, які дозволяють ознайомитися з музейними експонатами самостійно, не вдаючись до послуг екскурсовода. Найчастіше вони використовуються іноземцями з метою уникнення проблеми перекладу. Як приклад, Британський музей пропонує аудіогіді на десятих мовах світу – англійській, корейській, французькій, німецькій, італійській, іспанській, арабській, російській, японській, китайській; Лувр пропонує відвідувачам аудіогіді французькою, англійською, іспанською, італійською, данською, японською і корейською.

Принципово важливою відмінністю сучасних візнь у музейній сфері є формування не лише цікавої інтерактивної експозиції, але й особливого «музейного простору», комфортного для відвідувача. Це досягається і за допомогою розбудови музейної інфраструктури, коли до послуг відвідувачів пропонуються кав'ярні, сувенірні та книжкові магазини, дитячі кімнати тощо.

Сучасні музеї використовують різні технології і методи організації дозвілля, щоби по-новому розкрити роль мистецтва та куль-

тури у суспільстві. Важливою умовою впровадження інновацій у діяльність музейних установ є використання сучасних інформаційних технологій, що розширюють можливості демонстрації історико-культурних пам'яток. Сучасні технології також відкривають широкі можливості для організації віртуальних інтерактивних презентацій та виставок, зокрема у режимі on-line. Таким чином, впровадження інновацій надає можливість музею заявити про себе на туристичному ринку та розширити коло потенційних відвідувачів.

Джерела та література

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15.
2. Бокотей А. Інноваційні впровадження в природничих музеях Швейцарії та Австрії / Наукові записки Державного природознавчого музею. – Львів, 2014. – Вип. 30. – С. 41–50.
3. Бокотей А. Оригінальні рішення у швейцарських музеях надихнули наших музейників [Електронний ресурс] // Державний природничий музей. – 18. 02. 2014. – Режим доступу: http://www.snmh.org/2014/02/blog-post_18.html
4. Вайдакер Ф. Загальна музеологія: Посібник / Перекл. з нім. В. Лозинський, О. Лянз, Х. Назаркевич. – Львів: Літопис, 2005. – 632 с.
5. Василюшин М. С. Інноваційна освітня діяльність музеїв в Україні й Польщі [Текст] / Матеріали науково-практичної конференції «Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи» (Київ, 24–25 вересня 2013 р.) / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. – К.: НКПІКЗ, 2013. – С. 15–17.
6. Гриценко В. Віртуальна екскурсія – важливий метод презентації музею [Електронний ресурс] // Військово-історичний меридіан: електронний науковий фаховий. – К.: Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років», 2013. – С. 116–122. – Режим доступу: http://vim.gov.ua/images/sbor/vim_Spec_2013.pdf
7. Музей гуртує: арт-терапевтичні сесії в музейному просторі для розбудови мікросоціуму особи з інтелектуальною недостатністю: Практичний посібник. – К.: Національний музей мистецтв ім. Богдана та Варвари Ханенків, ВГО «Коаліція», 2014. – 48 с.
8. Найдюк О. Голландські музеї та українські можливості [Електронний ресурс] // Динамічний музей. – 31. 03. 2014. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/03/31/142209/>
9. Немчин О. Сучасний стан інноваційного розвитку України / О. Немчин, О. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 1. – С. 32–39.

10. Потаємні мрії музейників стали реальністю [Електронний ресурс] // Динамічний музей. – 31. 03. 2014. – Режим доступу: <http://www.museums.org.ua/news/174>
11. Сосновська Т. Недремне око інтернету [Електронний ресурс] // Музейний простір. – 7 лютого 2014 р. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/32090#.UuoqIYiPbc8.twitter>
12. Фролова А. Inside Explorer – система візуалізації, змінююча сприйняття експонатів [Електронний ресурс] // Технології і маркетинг для музеїв. – 12. 06. 2014. – Режим доступу: http://mart-museum.ru/mart_articles/inside-explorer/
13. Хачатурова О. Динамічний музей: підсумки освітніх подорожей [Електронний ресурс] // Динамічний музей. – 29. 06. 2014. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/53b71e2c62c04/>
14. Alberto B. Sáez 6 Mobile Innovations for Museums and Art Galleries [Електронний ресурс]. – 14/5/2014. – Режим доступу: <http://mobileworldcapital.com/en/article/514>
15. Top 100 Art museums attendance / The Art Newspaper. Special report, April 2014, P. 3, 15.

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ЕКСПОЗИЦІЙНОГО МИСТЕЦТВА МУЗЕЮ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ

Ю. А. Конюшенко,

*к. і. н., ст. науковий співробітник
ХІМ*

Зараз музей розглядається як багатофункціональний інститут, що не лише зберігає матеріально-культурне надбання людства, а й відображає всі аспекти соціокультурного розвитку. У сучасному музеєзнавстві все більше уваги звертають на розробку нових теоретичних концепцій, що переглядають та доповнюють існуючі методи музейного будівництва, відбувається пошук нових принципів музейної роботи, розширення тематики експозицій, більш якісний підбір фахівців, залучення громадськості до проблем діяльності музею.

В Україні функціонує більше 4 тисяч музеїв різної спеціалізації, це дає країні можливість бути одним з центрів світової культури і туризму, бо за кількістю і якістю музейних колекцій вона потенційно одна із наймогутніших музейних держав Європи. Проте мережа музейних закладів нашої держави знаходиться у кризовому стані, що пов'язано з цілим комплексом проблем: брак стабіль-

Джерела та література

1. Аксенов В. С., Хоружая М. В. К вопросу о количестве катакомбных могильников у с. Верхний Салтов [Текст] / Аксенов В. С., Хоружая М. В. // Проблемы археологии Восточной Европы. К 85-летию Бориса Андреевича Шрамко. – Харьков: Курсор, 2008. – С. 19–27.
2. Археологія [Текст] // Наше минуле. – 1918. – № 2. – С. 198–202.
3. Бабенко В. А. Раскопки катакомбного могильника в Верхнем Салтове, Волчанского уезда, Харьковской губ. [Текст] / В. А. Бабенко // Труды Харьковской Комиссии по устройству XIII АС в г. Екатеринославе // Сборник ХИФО. – Харьков, 1905. – Т. 16 – С. 547–552.
4. Бабенко В. А. Дневник раскопок в Верхнем Салтове, произведенные в 1905–6 гг. [Труды] / В. А. Бабенко // Труды XIII АС в Екатеринославе 1905 г. [Текст] – М., 1908. – Т. 1. – С. 387–418.
5. Багалей Д. И. Русская история [Текст] / Д. И. Багалей. – Т. 1.: Княжеская Русь (до Иоанна III). – М.: Тип. товарищества И. Д. Сытина, 1914. – 508 с.
6. Ляпушкин И. И. Памятники салтово-маяцкой культуры в бассейне Дона [Текст] / И. И. Ляпушкин // МИА СССР. – 1958. – № 62 – С. 85–150.
7. Макаренко Н. Е. Отчет об археологических исследованиях в Харьковской и Воронежской губерниях в 1905 г. [Текст] / Н. Макаренко // ИАК. – 1906. – Вып. 19. – С. 122–144.
8. Плетнева С. А. От кочевий к городам: салтово-маяцкая культура [Текст] / С. А. Плетнева // МИА. – 1967. – № 146. – 198 с.
9. Плетнева С. А. Салтово-маяцкая культура [Текст] / С. А. Плетнева // Степи Евразии в эпоху средневековья. – М.: Наука, 1981. – С. 62–75.
10. Покровский А. М. Верхне-Салтовский могильник [Текст] / А. М. Покровский // Труды XII АС в Харькове 1902 г. – М., 1905. – Т. 1. – С. 465–491.
11. Спицын А. А. Историко-археологические разыскания. Исконные обитатели Дона и Донца [Текст] / А. А. Спицын // ЖМНП. Новая серия. – 1909. – Ч. XIX. – С. 72–73.
12. Тесленко Г. І. Розкоп Верхньо-Салтівського могильника 1920 р. [Текст] / Г. І. Тесленко // Наукові записки науково-дослідчої кафедри Української культури. – Харків, 1927. – № 6. – С. 353–357.
13. Федоровский А. С. Верхне-Салтовский камерный могильник VIII–X вв. [Текст] / А. С. Федоровский // Вестник ХИФО. – Х.: Тип. Печатное дело, 1913. – Вып. 5. – С. 1–15.
14. Федоровский А. С. Дневник раскопок Верхне-Салтовского могильника 18–22 сентября 1911 г. [Текст] / А. С. Федоровский // Вестник ХИФО. – Вып. 6. – Х.: Тип. Печатное дело, 1914. – С. 75–84.
15. Флёров В. С. «Города» и «замки» Хазарского каганата. Археологическая реальность [Текст] / В. С. Флёров. – М.: Мосты культуры, 2010. – 260 с.
16. Шрамко Б. А. Древности Северского Донца [Текст] / Б. А. Шрамко. – Х.: ХГУ, 1962. – 403 с.

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

<i>Г. О. Хіріна.</i> Внесок М. Ф. Сумцова у духовний розвиток Слобідської України: погляд із ХХІ століття	3
<i>О. М. Сошнікова.</i> Музей як інститут соціокультурної пам'яті в умовах інформаційного суспільства	10
<i>І. П. Шевцов.</i> Деякі аспекти формування музейного бренду	18
<i>М. М. Каністратенко.</i> Участь випускників і студентів академії у Великій Вітчизняній війні (за матеріалами фондів архіву та музею ХДАК).	21
<i>К. Ю. Пеляшенко.</i> Факультативні заняття з археології в Харківському історичному музеї.	28
<i>Т. М. Трофименко.</i> Освітньо-розважальний центр «Книга» в Харківському літературному музеї: новий досвід музейної комунікації	35

ЕКСПОЗИЦІЯ ЯК ОСНОВА МУЗЕЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

<i>А. О. Фененко.</i> Використання систем «доповненої реальності» в експозиційній роботі музею	40
<i>О. С. Цимбала, О. З. Стахів.</i> Інноваційні тенденції у роботі сучасних музеїв світу.	46
<i>Ю. А. Конюшенко.</i> Шляхи вирішення концептуальних завдань експозиційного мистецтва музею за сучасних умов	53
<i>Д. В. Борисенко.</i> Розробка віртуального голографічного музейного контенту як один із видів навчального стажування майбутніх інженерів-дизайнерів.	58
<i>О. В. Жукова.</i> Музей «Цитадель Батуринської фортеці» як приклад археопарку в музейному ландшафті України	62
<i>І. В. Проненко.</i> Музеї-скансени: збереження традицій в сучасному світі	68
<i>С. М. Дейнеко.</i> Митні музеї Дніпропетровська та Одеси	74
<i>А. В. Куцегуб.</i> Основні віхи становлення Меморіального музею-квартири сім'ї Гризодубових.	80
<i>Н. П. Москальова.</i> Виставково-музейний центр як важливий фактор суспільного визнання досягнень колективу ХНТУСГ імені Петра Василенко	85
<i>Л. К. Кудлай.</i> Виставки в Музеї Харківського дитячо-юнацького клубу моряків: популяризація військово-морської історії України	92
<i>Б. А. Івченко.</i> Відважні серця. Харків'яни герої антитерористичної операції на Донбасі (2014–2015 рр.)	99

<i>Л. Ю. Глазкова.</i> АТО й Харківщина: передумови, перебіг, допомога	113
---	-----

КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПІДХІД У СТРУКТУРІ МУЗЕОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ

<i>О. Ю. Бірвова.</i> Внесок М. Ф. Сумцова в розвиток етнографічних досліджень Слобожанщини.	120
<i>М. В. Григор'єва.</i> М. Ф. Сумцов. Діяльність в Харківському історико-філологічному товаристві.	122
<i>О. О. Тортіка, М. В. Тортіка (Лобанова).</i> Витоки концепції музейної комунікації та її інтерпретація в сучасному соціокультурному просторі	128
<i>К. Ю. Дубін.</i> Можливість та перспективи співпраці історичного музею з клубами та об'єднаннями історичної реконструкції	132
<i>Н. В. Кукса.</i> Культурницько-просвітницькі засади першого в Україні музею дитини у Суботові	136
<i>Ю. О. Люлько.</i> Експурсія «Слобожанські мотиви» як приклад масового музейного заходу з елементами театралізації	139
<i>Л. Г. Овчиннікова.</i> Тематичні заходи відділу етнографії в соціопросторі сучасного міста	143
<i>О. М. Пантелей.</i> Пошуки співпраці з народними майстрами Харківщини: сучасний досвід і перспективи.	146
<i>А. В. Панченко.</i> Методична робота Харківського історичного музею у 1943–1969 рр.	152
<i>Д. В. Сергієнко.</i> Вплив першого приватного історико-краєзнавчого музею К. М. Скаржинської на розвиток наукової діяльності в Полтавській області	164
<i>О. П. Співак.</i> Музейні уроки (з досвіду проведення ХІМ).	169
<i>С. П. Шмиголь.</i> Інтерактивні методи популяризації історико-культурної спадщини серед учнівської молоді: майстер-клас з виготовлення традиційного українського віночка	172
<i>І. М. Щербак.</i> «Смачно в музеї»: гастрономічні музейні послуги	177

ФОНДОВІ ЗІБРАННЯ У НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ, ЕКСПОЗИЦІЙНИЙ ТА НАУКОВО-ОСВІТНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЮ

<i>М. М. Краси́ков.</i> З історії колекції музею «Слобожанські скарби» ...	183
<i>В. В. Буличова.</i> Іконографія Богородиці у виробках майстрів золотарського мистецтва (за колекцією ХІМ).	190
<i>Ю. О. Глотова.</i> Система народної освіти в Харківській губернії у ХІХ – на початку ХХ ст. (за матеріалами колекції ХІМ).	197

<i>Т. А. Горлова.</i> Будянський фаянсовий завод у фотографіях ХІМ.	204
<i>Н. В. Звержховська.</i> Виграшні білети у колекції грошово-паперових знаків ХІМ	212
<i>Н. М. Іванова.</i> Історія корпорації «Бісквіт-шоколад» за матеріалами колекції ХІМ	221
<i>О. Л. Лисенко.</i> Народні пояси з інвентарної групи «Тканини» Харківського історичного музею	228
<i>Ю. А. Михайловська.</i> Жанровий живопис у колекції Харківського історичного музею	234
<i>А. В. Муратова.</i> Предмети східного походження з фондів ХІМ (до питання вивчення)	241
<i>Л. В. Никипоренко.</i> Колекція газет 1917–1991 років в науково-освітній та виховній діяльності Харківського історичного музею	248
<i>Г. В. Пашкова.</i> ХХІІ Олімпійські ігри у нумізматиці і фалеристиці з колекції ХІМ	254
<i>О. В. Щербань.</i> Глиняний посуд через призму наукових студій Миколи Федоровича Сумцова.	259
<i>О. І. Хасанова.</i> Тарілка – королева посуду (на прикладі експонатів із колекції ХІМ)	268
<i>О. О. Шевченко.</i> Музейне зібрання дореволюційних друкованих видань та можливість його використання в експозиції меморіального будинку І. Ю. Рєпіна	275

КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ МУЗЕЮ:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ.
АРХЕОЛОГІЧНІ КОЛЕКЦІЇ ХІМ

<i>А. П. Голенищева.</i> Наукова бібліотека Харківського історичного музею. Комплектування, основні напрями роботи, перспективи розвитку (До 95-річчя з часу заснування Харківського історичного музею).	282
<i>І. О. Роман.</i> Особливості та проблеми комплектування фондів Харківського історичного музею у повоєнні роки (1943–1954 рр.).	288
<i>С. О. Данченко.</i> Військові Хрести Німеччини періоду Першої світової війни у колекції ХІМ	297
<i>В. О. Казус, А. В. Соколов.</i> Зібрання нагрудних відзнак військовослужбовців періоду Другої світової війни в колекції Харківського історичного музею.	302
<i>В. О. Казус, А. В. Соколов.</i> Ідентифікаційні жетони військовослужбовців ХХ ст. в фондах ХІМ	309
<i>І. А. Сніжко, Л. І. Бабенко.</i> Історія однієї колекції крем'яних знарядь з довоєнних фондів Харківського історичного музею	313

<i>Л. І. Бабенко.</i> Золота аплікація із зображенням арахніда з колекції Харківського історичного музею: походження, атрибуція та семантика	322
<i>В. С. Аксьонов.</i> Поховальний обряд болгарського населення салтово-маяцької культури басейну Сіверського Дінця (за матеріалами Нетайлівського могильника).	330
<i>М. В. Хоружа.</i> Дослідження Верхньо-салтівського археологічного комплексу у 1900–1941 рр.: досягнення та втрати	339

Наукове видання

**ДВАДЦЯТЬ ПЕРШІ
СУМЦОВСЬКІ ЧИТАННЯ**

*Збірник матеріалів
Всеукраїнської наукової конференції
«Музей у глобальному світі: інновації та збереження традицій»,
присвяченої 95-річчю з часу заснування
Харківського історичного музею*

17 квітня 2015 р.

Технічний редактор *Є. Онишко*

Підписано до друку 23.04.15. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Minion Pro. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 21,88. Наклад 300 прим. Зам. № 16-08.

Видання і друк ТОВ «Майдан»
61002, Харків, вул. Чернишевська, 59.
Тел.: (057) 700-37-30
E-mail: maydan.stozhuk@gmail.com

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 1002 від 31.07.2002 р.